

riigis oma parlament. kem.

JOIGUJA: sedaviisi sünnib traditsiooniline saami laul.

AIT: palgi otsas on varud metsloomade eest kaitsud.

OMAPÄRANE: imekaunid saami mäed ja järved paistavad sügisel eriti ilusad.

PUITARHITEKTUUR: traditsioonilised elumajad, millest mõned seisavad puuvaadel.

KOHALIK MEISTER: traditsiooniline käsitöö on saamidel ausse töstetud.

veereh ja virmalisõ taivah

Tii Inarist Norra oll ütlemäl-dä' illos — sõidimi tundrah mia' oll mäki ja orga vaihõl. Mäe' paistu' meele korgõ' ja uhkõ'. Pia panni' kõik tähele, õt õga kümne kilomeetri takah om tii viirde tett väigokõnõ massinidõ saisu kotus ja tiidä' andminõ, õt ku' pall' o meil viil sõita' om.

Lea käest saimi' tiidä', õt nuu' kümnekilomeetrilitsõ' vaehtõ' olõ-õi' niisama. Saamõ pää-tüü om kasvata' põh' apõtru ja sis nä piat õga kümne kilo-meetri takast tegemä piat-usõ, õt põdra' saasi' kusta'. Süvvä' ja juvva' ja kõk-kõ muud saava' nä tetä' mi-neki päält, a kusta' saa-ai'. Ja tuuperäst sis kutstas nuid piatuisi tii veereh põdra kusõ piatuisist.

Inarih kävemi' kaemah näide parlamen-ti, koh meele tutvus-tõdi saami käsitüüd ja kultuuri. Karas-kogih viidi meid parlamendi süäme-he. Saami' kõrral-dasõ' Saamõ Kon-ventse, õt kaitsa' ummi huvvõ, a vaehtõpääll tüütäs Saami Nõvvoko-go. Mõlõbihe kuu-lusõ' Norra, Rootsi ja Soomõ saamõ keskor-ganisatsioonõ esindäjä'. Vinne saamõ huvvõ kaits Koolasaa-mõ Assotsiatsioon. Soomõh, Norrah ja Rootsih tüütäse' saamiparlamendi', minkõl om näide maie võimõ man nõv-vu andmisõ staatus. Ja pääle tuu

om näide jaka' raha saami kul-tuurilõ.

Korgõ' hinna'

Ütskõik, mäntseh liinakõs-õh mii' pargikõnõ ka' olõ-õs, õks k' auti suvõniiripoodih ar'. Nii andki' Norrah Meremäe-Obinitsa kooli direktor Igmarr Matto meele sõbraligu soov-tusõ: «Ku' mii' taha-ai' infarkti saia', sis piat kõik hinna' katõ-ga' jagama, a ku' tahat midä-gi' osta', sis piat hinna' katõ-ga' kortamma.» Saa-ai' midägi' tetä', ütskõik kost ostat, õgal puul omma' hinna' mii' jaost liisnat korgõ'.

Turiste om hoiatõ, õt «saami käsitüüd» toodõtas ka' Hong-kongih. Tulõ luuta', õt Saami-maalõ hongkongih tett as'a' olõ-õi' joudnu', a ku' no' taga-si mõtõlda', sis suvõniirepoodi kaup võidsõ olla' tett ütskõik mäntseh kotusõh.

Mii' käve ka' säntsih käsi-tüü poodõh, koh olli' saamõ tett as'a', a nuu' hinna' olli' õks nii korgõ', õt õgasagama-nõ ostmisõ himo kattõ vooriga' ar'. Täks omma' saami' jo' too-tõarõndusõ ja asju õigõ hindu kooltusõ läbi tennü'.

Nii ku' eestläse' kääneti ris-tiusk, tetti tuud ka' saamõga'. Saamõlõ tull ristiusk pääle 16.-17. sajandil ja sis häõtedi tävve-ligult näide umausk. Näütises häõtedi vai varastõdi šamaa-nõ trummi', Kopenhaagenih omma' mõnõ' alalõ.

No' om suurõp jago saamõ luteri usku, koola saami' ja kolta' tunstasõ' apostlikku õigõusku.

Saamimaa

● Saamimaa om jaet nelä riigi vaihõl ar' — Soomõ, Rootsi, Norra ja Vinnemaa.

● Saamõ om 60 000 — 75 000.

● Soome-ugri kiili sekkä käävä' saami keele' omma' lääneme-resoomõ kiili (soome, eesti jt.) kõgõ lähëbä' sugulaskeele'.

● 70% saamõst Norrah, Rootsih ja Soomõh kõnõ-lõs põh' asaami kiilt.

MÄRK: meistrile viitavaid märgid tulevad kasutusele ka Setomaal.

Pääle Karasjokih k' auki sõidimi' õkvall tagasi Suumõ Ivalohe, koh meid oodõti üteh õigõusu ker-koh. Ja jal' saa-ai' müüdä minnä' ilosast loodusõst — järve', värmilitsõ' puu' ja suurõ' kivi'.

Meil tull kül' väiga pall' o aigu bussih olla', a ümbretsõõ-ri oll ka' läbi aknõ midä kaia' ja kõik aig oll illos. Pääle kerkot ja palvidõ lugõmist kutsti meid lauda. Ollimi' õdagu sääil, mee-le kõnõldi saamõ aoluust, kul-tuurist ja käsitüüst ja muidogi' jää-äs noki' laulu' laulmalda'.

Laulõtas õnnõ kokhi' kinkõ-gi man küläh, laulõti ka' bussih. Suurõp jago naisi sisust aigu ku-damisõga' vai heegeldamisõga' ja nii ku' vanastõ, laulõti mõni laul ka' näpotüü man. Seto lau-lupark piat õgal sõidu pääl üteh olõma — sis naka-ai' kunagi' ikäv ja samal aol olõs tuu ka' vi-siitkaart ja trump tagakarmani-gah. Ku' miaki' inäp avida-ai', sis leelo avitas kõõ.

Mii' näi Saamimaal õks ka' uma silmäga ar' nuu' virma-lisõ, näimi' kuis taivah värm-i mängvä'. Kõgõ ilosap aig piat Lapimaal olõma juuni algusõh, sis om sääil kõrraga kol' aastaai-gu — üleväh mäki pääl talv, mäe külgi pääl kevväi ja oroh suvi.

Talvõl om Lapimaal üle 40 kraadi külmä ja koni' kol' meet-rit lummõ.

Saami' omma' rikas rahvas teno põh' apõtrulõ ja nahkuga kauplõmisõlõ, a nä omma' ka' kõva' ja tugõva' teno uma elo-kotusõlõ.

Seto' omma' ka' kõva ja tu-kõv rahvas ja pääle s' ood k' auki om kindlahe park setokõisi val-mi' minemä võitlõmma uma ütidsõ Setomaa iist. Kindlahe Saamimaa kõgõ suurõp oppus oll meele kõigilõ, õt tulõ-õi' kõ-nõlda' Vërskä vai Obinitsa seto-kõisist, meil tulõ kõnõlda' ütidsõst Setomaast, kinkõl om ütine miil ja tuu takah ütine joud.

Uma raadio

Norrah käve saami aoleheh ja raadioh. Varahappa sai' saami' hinnäst avalikult väljendä' herri keeleh ja kultuurih, a no', teno minevä sajandi lõpuh alanu' võitlusõlõ ummi õiguisi iist, om Norrah, Soomõh ja Rootsih luud pareba' tingimusõ' saami kultuuri arõngus.

No' om saamõl lääne puul hummogust õdaguni' saamiraadio (põh' asaami keeleh), õdagitsõ' uudisõ', a ka' raadiosaatõ' tõisih saami keelih. Saamõl om kats aolehte ja mitmit aokirju, a rohkõba ja rohkõba läävä' noorõ' interneti maailma: näil om mitusata saamikiilist ja herrikiilist lehekülgi. Internet om väiga tähtsä nuuri jaos ja tuuperäst, õt 70% näist eläs Saamimaast väläh.

Sama hädä om ka' meil Setomaal — rohkõba nuuri eläs miial ku' Setomaal. Arvatas, õt 2 500 setot eläs Setomaal ja miial 13 000. A saami' omma' välä mõtõlõnu', õt kuis ummi nuuri uma kultuuri manõ tuvva'. Läbi interneti saava' noorõ' kirotä' ja mõttit vaelda' ja umma kiilt oppi'. Õga kultuuri põhi om kiilt.